

Stjepan VUKUŠIĆ
Pedagoški fakultet
Medulinska 3, HR-52100 Pula

PREPLET HRVATSKIH JEZIČNIH VRIJEDNOSTI U JUGOZAPADNOM ISTARSKOM DIJALEKTU

U radu se uspoređuju dva hrvatska idioma: jugozapadni istarski i zapadni dijalekt, s težištem na naglasnim odnosima između dvaju govora – premanturskog i stiničkoga, dakako u širem obzorju dijalekata kojima oni pripadaju. Na temelju brojnih glasovnih podudarnosti: ikavizma, štakavskoga rješenja i prijelaza završnoga *l* u *a*, kao i određenih leksičkih a posebice naglasnih preklapanja dolazi se do zaključka o zajedničkome podrijetlu dvaju idioma i o njihovim bliskim staništima velike vremenske dubine. To i jest podloga njihova današnjeg osebujnog prepleta, u kojem su i rezultati kasnije čakavizacije na istarskome tlu.

Od dvanaest hrvatskih neštokavskih dijalekata¹ jugozapadni je istarski najosebujnije isprepleten hrvatskim jezičnim vrijednostima. On jest u osnovici svoga današnjeg ustrojstva čakavski i to je, bez obzira na različita stajališta u dijalektološkoj literaturi o njegovoj narječnoj pripadnosti,² besmisleno dovoditi u pitanje već i stoga što se sami njegovi govoritelji osjećaju čakavcima. Ali je on – i to je nepobitna činjenica – tako prožet obilježjima zapadne, hrvatske štokavštine a i određenim općeštokavskim svojstvima da gotovo uza svaku njegovu čakavsku značajku ide i poneka štokavska. To se daje uočiti na svim razinama jezičnog opisa,³ no prije svih detaljnijih razmatranja vrijedno je u naznačenom obzorju

¹ Dalibor Brozović: Dijalektološka karta čakavskog narječja, Dijalektološka karta kajkavskog narječja, *Jezič, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb 1988.

² Vidi u Literaturi djela pod brojevima 1, 2, 4, 5, 6, 7 i 9.

³ Većina podataka za ovaj rad, izuzevši akcentološke, uzeta je iz djela pod brojem 3 u Literaturi.

ponoviti onu općepoznatu činjenicu da se u ovom dijalektu uz najuočljiviju značajku čakavštine – zamjenicu ča – javljaju oblici našto, pošto, ušto, zašto ... »No čakavštinu kao cjelinu narječja«, veli Brozović, »relevantnije predstavlja niz tipičnih osobina, uglavnom glasovnih, a akcenatske, gramatičke (morfološke, tvorbene, sintaktičke) i rječničke općečakavske crte obično su od manjeg značaja i izolirana nesustavna karaktera.«⁴ Zato će u ovom radu uglavnom i biti riječ o tipičnim glasovnim crtama jugozapadnog istarskog dijalekta na horizontalnoj liniji s drugim hrvatskim idiomima, prije svega stiničkim govorom (SG) koji u skupini s ostalim podvelebitskim, tj. južnoprivlaskim govorima pripada zapadnom, mlađem ikavskom dijalektu (ZD), a naglasna će se i određena morfološka svojstva jugozapadnog istarskog dijalekta (JID) u bitnim točkama osvijetliti i u vertikalnom odnosu s hrvatskim standardnim jezikom.

Razlog da se JID uspoređuje upravo sa SG kao dijelom zapadnog dijalekta utemeljen je prije svega na činjenici da su oba idioma ikavska, štakavska i s prijelazom završnoga *l* u *a*. To uz ostale značajke nesumnjivo govori i o njihovu tješnjem podrijetlu i blizini njihovih prvotnih staništa.⁵

Dakle, jedno je od najuočljivijih obilježja JID i SG njihov dosljedni ikavizam koji ih povezuje s cjelinom ZD i brojnim hrvatskim idiomima.

JID	SG
<i>mlíko</i>	<i>mlíko</i>
<i>díte</i>	<i>díte</i>
<i>zvízda</i>	<i>zvízda</i>
<i>nedílja</i>	<i>nédalja</i>
<i>čovik</i>	<i>čovak</i>

Vrijedno je pripomenuti da je i dio inače rijetkih ekavizama zajednički obama idiomima:

<i>sěno</i>	<i>sěno</i>
<i>slězena</i>	<i>slězěn</i>
<i>kōren</i>	<i>kōrěn</i>
<i>vīdelica</i> (zjenica)	<i>vīdeləca</i>

(otvor na krovu za izlazak dima).

Glede refleksa skupova **skj*, **zgj*, Hraste navodi kako su u tome svi govori JID najbliži štokavskom narječju, tj. imaju *št*, *žd*: *klíšta*, *príšt*, *ognjīšte*, *bunište*, *dvorište*, *ulište*, *košīšte*. No Hraste uz *dvorišće* (Premantura) navodi još dvadesetak riječi sa skupom *šč* u različitim mjestima JID.

⁴ Djelo iz bilješke 1, str. 82.

⁵ O tom vidi djela u Literaturi pod brojevima 4, 5, 6, 7, 9 i 11.

Uz ikavsku i štakavsku značajku JID i SG izrazito povezuje i prijelaz završnoga *l u a*:

JID	SG
<i>zvā, znā, kāzā, pītā</i>	<i>zvā, znā, kázā, pítā</i>
<i>čūja, nīknuija, bīja, pūknuija</i>	<i>čūjā, nīknājā, bījā, pūknājā</i>

Ta značajka povezuje i štokavske ikavske govore na jugu zapadne Hercegovine, u Dalmaciji, Lici i senjskom zaleđu. U tome je svojstvu JID radikalniji od SG:

JID	SG
<i>gōja</i>	<i>gō</i>
<i>prodōja</i>	<i>pródol</i>
<i>prēteja</i>	<i>prījatelj</i>
<i>maštēja</i>	<i>màštel</i>

U SG je prijelaz završnoga *l u a* dosljedno proveden u glagolskom pridjevu radnom: *rēkā, znā, bījā, ĩskopā*. Prijelaz je proveden i u većine imenica, npr. *čāvā, kōtā, pōsā, mīsā*, ali *māštel, āndel* (i *āndejā*) itd. U pridjeva su brojne dvostrukosti: *dēbel* i *dēbejā, vēsēl* i *vēsējā, cīl, cēl* i *cīja* i dakako samo *gō*. U oba se idioma javlja prijelaz *l u a* i u unutarnjem slogu: *stējana* (PG), *stējana* (SG).

JID i SG združuje i prijelaz nastavačnog *m u n* kao što i oba idioma ta pojava povezuje s čitavim obalnim pojasom »od slovenske do albanske granice«. ⁶ U toj se crti PG slaže sa SG i u onim rjeđim slučajevima prijelaza nastavačnog *m u n* na kraju leksičkog morfema: *sēdan, ōsan* ili pred konsonantom u sredini riječi: *slānka*, G jd. *narānka* (PG) i *slānka*, G jd. *nārānka* (SG).

Dva se idioma preklapaju i u određenim, manje uočljivim i manje značajnim glasovnim pojavama:

a) u prijelazu skupa *on u un*:

JID	SG
<i>unīma</i>	<i>ūnīm</i>

b) u prejutaciji:

<i>jōpet</i>	<i>jōpēt</i>
--------------	--------------

c) u dejotaciji:

<i>Osīp, Osīpovica</i>	<i>Ōsip, Ōsipovići</i>
------------------------	------------------------

d) u redukciji samoglasnika:

<i>vako, nako</i> (Rovinjsko Selo)	<i>vākō, nākō</i>
------------------------------------	-------------------

⁶ Milan Moguš: *Čakavsko narječje*, Školska knjiga – Zagreb 1977, str. 81.

e) zamjeni *dž* sa *ž* (u SG):

žěp

žěp

f) u prijelazu infiksa *-nu-* u *-ni-*:

izdánit-izdanīja (PG)

izdànət-izdànaja

uzdánit-uzdanīja (PG)

uzdànət-uzdànaja

g) u pogledu zamjene glasa *h*:

krū, ránit (PG)

krū, ránət (ø)

kūvat, mávat (PG)

kūvat, mávat (v)

óraj, mijūr (PG)

òraj, mìjūr (j)

h) u zamjeni skupa *hv* sa *f*:

fála, zafálit (PG)

fála, zafálət.

U okvirima širega preklapanja JID sa štokavskim narječjem valja navesti kako se u JID prema praslavenskom **dj* pored *tūji* te *slāži, mlāži* (tako u svim mjestima sjeverno i zapadno od Marčane, Krnice i Raklja), javlja i *gřđi, mlāđi* (Štinjan), *rōđen* (Muntić); prema skupu *jd* pored *dōjti, nājti, izājti* – *dōjden, nājden, izājden* (Marčana, Krnica, Rakalj) stoji u JID i *dōc, pōc, nāc, izāc* – *dōđen, pōđen, nāđen, izāđen* (Premantura, Valtura i Medulin, s tim da je u potonjem mjestu dočetak *-i*: *dōci*, itd.); uz refleks *a* nazala *ę* iza palatala: *jazīk* (Marčana, Kringa, Rakalj, Barban itd.), *jazīk, zajīk* (Kringa) javlja se i refleks *e*: *jezik* (Kringa), *jėzik* (Premantura); uz glasovni skup *čr*: *čřn, čřniži* (sva mjesta osim Premanture i njenih zaselaka) postoji i skup *cr*: *cřn, crniži* (Premantura sa svojim zaseocima).

Za naše su gledište osobito zanimljiva ona zajednička svojstva JID i drugih hrvatskih idioma koja na organskoj ravni otkrivaju njihovu strukturnu bliskost a kao takva se u određenim slučajevima odražavaju i u književnome jeziku utječući na njegovo uposebljavanje. To se najbolje pokazuje na obličnoj, leksičkoj i prozodijskoj razini.

U tome je smislu sklonidba dvosložnih hipokoristika kao što su *Jure, Pere, Mate, Ive, Stipe*, odnosno *Ivo, Pero* u dubljoj unutarnjosti, zajedničko obilježje JID i govora u centralnoj i zapadnoj Hercegovini, Bosni i Hrvatskoj. Ta se njihova crta odrazila i u hrvatskome književnom jeziku jer se i u njemu dvosložni hipokoristici sklanjaju po *-e* vrsti: *Júre, G Júre, D Júri* itd.

Nešto veća zastupljenost genitivnog nastavka *-i* u zapadnom dijalektu u usporedbi sa štokavskim prosjekom, primjerice u SG *rōžī, vrāžī, vūcī, zūbī, sātī, břcī, glāsī, ajdūcī* ... i dominantan položaj tog nastavka u JID: *čuda vūki, vrāgi, puno zūbī, glāsī* itd. također su se odrazili u hrvatskom književnom jeziku: *rōžī, vrāžī, sātī, zūbī* (i *z ūbī*), *vūcī* ... Ovo gledište jako podupire i Stjepan Ivšić, koji veli »da

su genitivi pl. na *-i* u posavskom govoru češći nego u književnom jeziku.⁷ Upravo je ta njihova čestota *via facti* i izvršila u kratkoj množini prodor u književni jezik.

Izjednačenost DLI mn. imenica muškog i ženskog roda u dva idioma pokazuju ovi primjeri:

PG	SG
D <i>Dā san mojīn sīnin</i> ĩst	<i>Dā san mòjīn sīnovīn (i sinò vīn) ĩst</i>
L <i>po mojīn sīnin</i>	<i>po mòjīn sīnovīn (i sinòvīn)</i>
I <i>s mojīn sīnin</i>	<i>s mòjīn sīnovīn (i sinòvīn)</i>
D <i>Dā san</i> ĩst <i>žėnan</i>	<i>Dā san</i> ĩst <i>žėnan</i>
L <i>po žėnan</i>	<i>po žėnan</i>
I <i>s ovīn žėnan</i>	<i>s òvīn žėnan</i>

Ta slivenost triju padeža množine imenica muškog i ženskog roda u preman-turskom i stiničkom govoru bliži se izjednačenosti tih padeža u standardnoj novo-štokavštini.

Glede duge množine JID se i SG i sav ZD bitno razlikuju jer JID jednostavno ne poznaje množinskoga proširka *-ov-*, *-ev-*, a u ZD on normalno funkcionira. No kad je riječ o SG nemoguće je ipak ne opaziti smanjenu čestotu duge množine jer je u tom idiomu obično *ključa*, *rástā* (hrastovi), *štāpa*, *nóžā*, *stūpa*, *púža*, *jėžā*, *brī-stā*, *králja*, *špāga*, *pánja*; zatim *bòba*, *glòga*, *vòla*, *gròša*, *zglòba*, *kljėna*, *kùka*, *snòpa*, *ćùpa*, pa i *mīša*, *klīna*, *svāta* ... Navedeni primjeri pokazuju da je u SG kratka množina obična u imenica naglasnih tipova *krālj-krālja*, *snòp-snòpa* i *mīš-mīša*. Takva je množina rijetka u imenica naglasnog tipa *grād-grāda*, pa je samo *brīgova*, *brūsova*, *dārova*, *dūgova*, *kljūnova*, *lištova*, *pāsova*, *prūtova*, *rādova*, *rėdova*, *rėpova*, *snīgova*, *svītova*, *sūdova*, *trāgova*, *žīdova* ... Iznimno je ipak *sātā* i *glāsā*. Također se u SG samo izuzetno javlja kratka množina u imenica naglasne jedinice *bōj-bōja*, pa je samo *bòjeva*, *bòkova*, *bròdova*, *dòmova*, *dròbova*, *kràjeva*, *kròjeva*, *lėdova*, *lòvova*, *mòstova*, *nòsova*, *plòtova*, *pòstova*, *ròdova*, *ròjeva*, *skòkova*, *tòrova* itd. Ipak je samo *gòsta*, ali *ròza* i *rògova*.

U naglasne jedinice *ključ-ključa* dolazi u dugoj množini do naglasne pokrate: *krāljevi*, *ključevi*, *stūpovi* itd.

Pri kraju ovog dijela vrijedi zabilježiti i likove DLI množine zamjenica i pridjeva u PG koji su po nastavku istovjetni onima u književnom jeziku: *tīma*, *mojīma*, *kojīma*, *sūhima*. Takvih likova nema u SG.

⁷ Vidi djelo pod brojem 8, str. 214.

Međutim, opet je zajedničko svojstvo dvaju idioma genitivni nastavak *-a* u množini imenica:

PG	SG
<i>čuda gospodára</i> (i <i>gospodári</i>)	<i>čūdo, pūno gospodārā</i>
<i>pet lōkva, tīkva</i>	<i>pēt lōkāvā, tīkāvā</i>

I odsutnost je imperfekta zajedničko obilježje JID i glavnine ZD, dok je aorist u ZD živo nazočan, a u JID je taj oblik nepoznat.

Što se pak tipe najbitnije čakavske morfološke značajke – posebnog oblika pomoćnog glagola u kondicionalu: *ja bin (bi), ti biš (bi), on bi, mi bimo, vi bite, oni bi* – razumije se da njena nazočnost u JID ide u prilog polaznoj tvrdnji da je taj idiom doista čakavski.

Na tvorbenoj se razini JID i SG podudaraju u tvorbi osobnih imena odmila sufixom *-e*: *Ivan-Ive, Stipan-Stipe, Juraj-Jure* itd. To obilježje povezuje i druge uzvorske hrvatske govore – čakavske i štokavske. Imenice koje znače kakvo podrijetlo tvore se u JID i SG kao i u brojnim hrvatskim idiomima u Posavini, Dalmaciji, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju završetkom *-an*, tj. gubi se krajnje *-in*: *Istran, Puljan, Sušaćan, Goran* itd.

Brojne su i leksičke podudarnosti JID i SG pa i drugih govora ZD. Ovdje će se, razumije se bez težnje za iscrpnošću, navesti određeni broj specifičnih riječi koje su u oba idioma jednako glasovno (ne i naglasno) i značenjski prilagođene a većinom su u njih ušle iz drugih jezika, poglavito talijanskoga. Pritom se dakako ne uzimlje općiji leksik koji je idiomima prilagođen tek u okviru njegovih najopćijih glasovnih značajki, tj. ikavizma, štakavskog rješenja i prijelaza *l* u *a*. Budući da je riječ o leksičkoj podudarnosti, neće se navoditi naglasci, to više što bi u protivnom trebalo sve riječi navoditi dvaput. Primjeri: *bak, banda* (strana), *besida* (riječ), *beštimat, bevanda, brenta* (drvena posuda ovalna oblika), *cavata* (papuča), *crljen* (crven), *drmun* (ograđena šuma), *durat* (trajati), *falit* (nedostajati), *fermat* (zaustaviti), *gnjila* (glina, ilovača), *jaketa* (kratki kaputić, bluza), *japlenica* (vapnenica), *japleničar* (vapneničar), *ješka* (meka), *kajić* (čamac), *kantun* (kut), *kaštiga* (kazna), *kava* (kamenolom), *kočka* (kvočka), *kopanj* (korito, naćve), *kosir, kračun* (zasun), *kumpanija* (društvo), *likar* (liječnik), *lisa* (opletena vrata), *marać* (ožujak), *maša* (misa), *mendula* (badem), *merkat* (gledati, motriti), *mulj* (pristanište), *murva* (dud), *nagrišpan* (naboran), *naješkati* (metnuti meku), *navigat* (broditi, ploviti), *nevera, oganj* (u značenju vrućica), *palenta* (pura, žganci), *pasivat* (prolaziti), *pašta* (tjestenina), *pivac, pivčić, ponjava, porat* (luka), *pot* (znoj), *potit se* (znojiti se), *praz* (ovan), *prez* (bez), *prija* (prije), *provat* (kušati, iskusiti), *punta* (rt), *rišpet*

(obzir, poštovanje), *rivat* (gurati), *skužat* (oprostiti), *svitovat* (savjetovati), *šar* (šaren), *škuro* (tamno), *špag* (konopac), *šrkat se* (igrati se trčeci, o ovcama i kravama), *tepla* (topla), *timun* (kormilo), *oblog* (livada), *vitica* (vjenčani prsten), *zakantat*, *žuk* (gorak), *žurnada* (nadnica), *žvelto* (živo, okretno). Obama su idiomima zajedničke i mnoge riječi iz katoličke terminologije: *križ* i izvedenice, *berma*, *bermat se*, *plovan*, *plovanija* itd.⁸ Ne treba posebno isticati kako su brojne riječi iz posljednje skupine dio rječničkoga blaga hrvatskoga jezika.

Budući da su u jezičnom ustrojstvu fonemi, prozodemi i njihova razdioba najotporniji na utjecaj izvana, može se očekivati da će i u naglasnome sustavu biti najbolje sačuvane ishodišne podudarnosti između JID i ZD. To će se i pokazati, ali je prije toga bitno naglasiti jednu misao. U dijalektologiji nije uobičajeno da se traže baš ishodišne podudarnosti, nego se bliskost idioma prosuđuje samo s obzirom na razvojni stupanj a pritom se zanemaruje ishodišno stanje i njegov razvojni smjer do konačnica u sadašnjem vremenu. Takvo gledanje koje u okvirima kroatistike i serbokroatistike stupanj prozodijskog razvoja prosuđuje po mjeri prenesenosti naglasaka i s tim u svezi po novom inventaru (s kratkouzlaznim i dugouzlaznim naglaskom) naklonjeno je da sve takve rezultate – novoštokavske – uzme kao jedino mjerilo prosuđivanja naglasne, pa i opće bliskosti idioma, te sve novoštokavsko meće u jedan, a nenovoštokavsko u drugi krug. Takvoj jednostranosti i takvu ostajanju na razini puke izvanjskosti nedostaje pogled u dubinu jezičnog ustrojstva. Nasuprot takvu gledanju, u ovom se radu polazi od ishodišnih podudarnosti i njihova razvojnoga smjera do samih konačnica u današnjem naglasnome sustavu. S tog se motrišta uočavaju tri sloja podudarnosti između JID i ZD. Prvi se sloj sastoji od svega onoga što se nije mijenjalo, što je obama idiomima zajedničko od prednovoštokavskoga stanja do danas; drugi sloj sačinjavaju istovjetni rezultati promjena, a treći sloj podudarnosti obuhvaća ona naglasna rješenja koja su različna samo u vremenskoj sukcesiji, ali su srodna po ustrojstvu i razvojnem smjeru, pa u konačnicama zakonito daju istovjetne ishode.

Prvi sloj podudarnosti – prednovoštokavski

JID	ZD
a) glagoli prve vrste	
<i>těc-těkla</i>	<i>těc-těkla</i>
<i>trěst-trěsla</i>	<i>trěst-trěsla</i>
<i>îc-îšla</i>	<i>îc-îšla</i>

⁸ Glagoli su navedeni samo u liku bez infinitivnog dočetka -i jer u JID pored neokrnjenih dolaze i takvi likovi a u SG samo likovi bez dočetka.

b) zamjenice

GA <i>měne, těbe, sěbe, njěga</i>	<i>měne, těbe, sěbe, njěga</i>
DL <i>měni, těbi, sěbi, njěmu</i>	<i>měni, těbi, sěbi, njěmu</i>

c) padeži bez alternacija

L jd. u <i>gōvoru, u slūčaju</i>	<i>u gōvoru, u slūčaju</i>
----------------------------------	----------------------------

d) staro prenošenje naglaska

A jd. <i>ũ zoru, ũ more</i> (PG)	<i>ũ zoru, ũ mōre</i>
----------------------------------	-----------------------

e) pojedine riječi

<i>zmāj, švōr, krōv, gřm</i>	<i>zmāj, čvōr, krōv, gřm</i>
------------------------------	------------------------------

Drugi sloj podudarnosti – istovjetni rezultati razvoja

a) nealterniran genitiv množine u imenica muškog roda s nepostojanim *a*:

<i>dobítki, Dalmatínci</i>	<i>dobítākā, Dalmatínācā</i> (SG)
----------------------------	-----------------------------------

b) pojedine riječi

<i>lōvac, udōvac</i>	<i>lōvac, udōvac</i> ⁹
----------------------	-----------------------------------

c) novoštokavsko prenošenje naglaska na proklitiku

<i>zá me, zā nj</i> (PG)	<i>zá me, zá nj</i>
<i>zá te, pō nj</i> (PG)	<i>zá te, pō nj</i>
<i>zá se, ũ nj</i> (PG)	<i>zá se, ũ nj</i>

d) alternacije u pridjeva

<i>mlād-mlāda-mlādo</i>	<i>mlād-mlāda-mlādo</i> (SG)
-------------------------	------------------------------

Treći sloj podudarnosti – istosmjerni razvoj

a) glagoli prve vrste

<i>istěć-istěkla</i>	<i>ìsteć-ìstekla</i>
<i>povūć-povūkla</i>	<i>pòvūć-pòvūkla</i>
<i>obāć-obāšla</i>	<i>òbāć-òbašla</i>

b) glagoli treće vrste

<i>odlèiti-odlèti</i>	<i>odlèit-òdleti</i>
<i>ožīviti-ožīvi</i>	<i>ožīvit-òžīvi</i>

c) glagolski pridjev radni glagola na *-ati* i *-ovati* s kratkouzlaznim naglaskom na trećem slogu od kraja (SG) i kratkosilaznim na drugom slogu od kraja (JID)

⁹ U PG je dugouzlazni naglasak ishod kanovačkog prenošenja, a u SG ujednačavanja u paradigmima.

<i>kupovāla</i>	<i>kupòvala</i>
<i>darovāla</i>	<i>daròvala</i>
<i>bižāla</i>	<i>bižala</i>
<i>kovāla</i>	<i>kòvala</i>

d) particip prezenta glagola treće vrste naglasnih jedinica *letjeti-letim* i *držati-držim*

<i>letēć(i)</i>	<i>lètēć</i>
<i>držēć(i)</i>	<i>dīžēć</i>
<i>gorēć(i)</i>	<i>gòrēć</i>

Mate Hraste navodi kako je kratkouzlazni naglasak, kojega inače nema u JID, ipak čuo u Pomeru: *žēna, vòda, dòbro, gòla, od mòje rúke, pēčen, pēčeno, sa žēnom, sa sèstrom*.¹⁰

Svakome tko se bavio novoštokavskim naglasnim sustavima u svjetlu normative akcentologije hrvatskoga jezika jasno je koliko značenje ima golema većina navedenih podudarnosti između dvaju idioma o kojima je riječ. Takva mjera naglasnih preklapanja između JID i ZD čine JID sučiniteljem hrvatske naglasne norme jer je upravo ZD njegova stvarna osnova.

No sad se postavlja i drugo pitanje: Odakle sve te prozodijske i druge podudarnosti između JID i drugih, prije svega štakavskih govora zapadnog dijalekta s prijelazom *l* u *a*? Sigurno iz onih životnih i jezičnih povezanosti koje omogućuju susjedna staništa velike vremenske dubine. Po današnjem i predmigracijskom rasporedu idioma na hrvatskom i bosanskohercegovačkom tlu¹¹ može se s dosta sigurnosti zaključiti da su daleki preci današnjih govornika JID u predmigracijskom razdoblju nastavali uži pojas uzduž Cetine, a štakavci su zapadnog dijalekta s prijelazom *l* u *a* jamačno bili njihovi prvi sjeverni i sjeveroistočni susjedi u Podinarju i po razmeđi dalmatinsko-hercegovačkoga kopna. Kad se pod pritiskom Turaka raseljavanjem prorijedilo staro čakavsko žiteljstvo u splitskom zaleđu, Pokrčju, Pozrmanju i Ravnim kotarima, govornici »prijelaznoga štokavsko-čakavskog tipa«¹² pomakli su se iz pojasa uz Cetinu u ta manje ili više napuštena područja a odatle su ih u 16. stoljeću – kao prve na dohvat – mletačke vlasti preseljavale u Istru. Za njima su te iste prostore kao i prvotna staništa tih preseljenika zauzimali oni njima govorom najbliži susjedi iz Podinarja i graničnoga dalmatin-

¹⁰ Vidi djelo pod brojem 5, str. 12.

¹¹ Vidi kartu predmigracionog rasporeda hrvatskosrpskih narječja u djelu pod brojem 3, str. 154.

¹² Vidi djelo pod brojem 4, str. 88.

sko-hercegovačkog područja. A te će nove stanovnike u idućem, sedamnaestom stoljeću austrijske vlasti privlačiti i preseljavati u opustjele prostore Vojne krajine – u Gorski kotar, Liku i južni dio Hrvatskoga primorja.

Kad se i do danas sačuvalo toliko zajedničkoga u tim idiomima unatoč različitim utjecajima i izdvojenom razvoju u polutisućljetnoj prostornoj razdvojenosti – može se zaključiti kako je prije dovršetka novoštokavskoga razvoja u današnjim štakavskim govorima ZD s prijelazom *l* u *a* i prije višestruke čakavizacije idioma kojega je potomak JID – bilo među tim ishodišnim idiomima mnogo više podudarnosti. Nije suviše pripomenuti da su štakavci zapadnog dijalekta s prijelazom *l* u *a*, premda su razdvojeni stotinjom kilometara, i danas od svih štokavaca najbliži susjedi govoriteljâ JID (dakako s izuzetkom male perojske enklave).

Što se pak tiče odnosa između štokavskih i čakavskih sastavnica JID, može se reći kako je danas sve prilično jasno: prve su sve donesene s dalmatinskoga kopna, a druge su iz četiri različita izvora – dijelom također s dalmatinskoga kopna, dijelom potječu od čakavaca koji su se selili zajedno s nositeljima migracijskoga štokavsko-čakavskog dijalekta – današnjega JID – zatim su dijelom iz čakavskog supstrata i takva adstrata.

U neusporedivom istarskom govornom šarenilu JID je najveća dijalektna jedinica relativno visoke ujednačenosti a po prepletu hrvatskih jezičnih vrijednosti najosebujnija među svim hrvatskim neštokavskim dijalektima. U tome je jamačno i dio tajne književnoga uspjeha Mate Balote, koji je taj idiom uzdigao na rang književnoga izraza i time ucrtao prvu moderniju brazdu hrvatske samoidentifikacije istarskoga puka.

LITERATURA

1. Belić, Aleksandar: Izveštaj o pribiranju dijalektološke građe potpomognutom sredstvima iz “Velimirjanuma”, *Godišnjak*, SKA XXVI za 1912 (1914), str. 221-259.
2. Bošković, Radosav: O jednoj akcenatskoj osobini dijalekata zapadne i južne Istre, u: *Odabrani članci i rasprave*, Titograd 1978., str. 231-255.
3. Brozović, Dalibor: *Standardni jezik*, Matica hrvatska, Zagreb 1970.
4. Brozović, Dalibor: *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, Zagreb 1988.
5. Hraste, Mate: Govori jugozapadne Istre, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 2, Zagreb 1966., str. 5-28.

6. Ivić, Pavle: *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, Uvod u štokavsko narječje*, Matica srpska, Subotica 1985.
7. Ivić, Pavle: *Die serbokroatischen Dialekte*, I. Allgemeines und štokavische Dialektgruppe, Slavistische drucken en herdrukken XVIII, Hag 1958.
8. Ivšić, Stjepan: Današnji posavski govor, *Rad JAZU* 1913, 196 i 197.
9. Malecki, Mieczyslaw: Slavenski govori u Istri, *Jadranski kalendar* 1935, str. 23-26.
10. Moguš, Milan: *Čakavsko narječje*, Školska knjiga – Zagreb 1977.
11. Ribarić, Josip: Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri, *Srpski dijalektološki zbornik*, IX. (1940.), str. 1-207.
12. Vukušić, Stjepan: Usporedbe dvaju novoštokavskih naglašavanja – stiničkog i Daničićeva – Prilog za uporabnu normu hrvatskog književnog jezika, *Senjski zbornik*, Senj 1982.

ENTRELACS DES VALEURS DE LA LANGUE CROATE DANS LE DIALECTE DU SUD-OUEST ISTRIN

Résumé

Dans cette communication l'auteur compare deux dialectes croates: du sud-ouest istrien et nouveau štokavien occidental. Il constate qu'entr'eux existent les plusieurs correspondances, spécialement au niveau accentuel, qui tous ensemble font un entrelacs des valeurs de la langue croate.